

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

Шукатка Оксана Василівна

м. Львів

У статті висвітлено три етапи становлення компетентнісного підходу в сучасній освіті. Узагальнено, що в програмі Ради Європи для реформ освіти суттєвим є визначення ключових компетенцій (key competencies), якими опановують студенти як для здобуття вищої освіти, так і для успішної майбутньої професійної діяльності. Визначено основні положення змісту ключових компетенцій у контексті дослідження компетентнісного підходу у вирішенні проблем здоров'язбереження. Конкретизовано відмінність між розумінням компетенції та компетентності.

Ключові слова: компетенції, компетентності, компетентнісний підхід, здоров'язбереження.

Формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх фахівців здійснюється на засадах реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті, що розглядається науковцями як одна із засадничих умов модернізації професійної підготовки студентів у вищій школі і на основі світового досвіду та українських перспектив визначає освітню політику держави.

Аналіз наукових джерел з проблеми компетенції/компетентності (Н. Белікова, Д. Воронін, І. Зимня, І. Касьяненко, Н. Кропотова, В. Луговий, М. Степко, А. Хуторской та ін.) доводить, що дослідниками вивчається контекстність, комплексність і креативність компетентнісно-орієнтованої професійної освіти [2], здійснюється поняттєво-термінологічний екскурс для конкретизації сутності таких понять, як «компетентність» і «компетенція», що почали використовуватися в педагогіці з 80-х років ХХ ст. [3; 7]); визначається, що є прийнятним, а що проблемним для вищої освіти України [6]. Суттєві зміни характеру освіти (її спрямованості, цілей, змісту), що відбуваються на межі ХХ-ХХІ ст., орієнтують її на «вільний розвиток людини» [1], на творчу ініціативу, самостійність, конкурентоздатність, мобільність майбутнього фахівця. Однак залишаються недостатньо вивченими частинами загальної проблеми реалізації компетентнісного підходу питання стосовно формування здоров'язберігаючої компетентності студентів.

Існуюча тривалий час «ЗУН – парадигма результату освіти» містить теоретичне обґрунтування, визначення, номенклатуру, ієрархію вмінь і навичок, методик їх формування, контролю й оцінки. Ця парадигма сприймається частиною педагогів і досі. Однак, зміни, що відбуваються в галузі визначення цілей освіти, співвідносні з глобальним завданням забезпечення входження людини в соціальний світ, її продуктивну адаптацію у цьому світі, обумовлюють необхідність постановки питання забезпечення освітою більш повного, особистісно і соціально інтегрованого результату. В якості загального визначення такого інтегрованого соціально-особистісно-поведінкового феномену, як результату освіти в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних

складових і виступає поняття «компетенція/компетентність». Саме це означає формування нової парадигми освіти.

Орієнтована на компетенції освіта (*competence-based education – CBE*) бере початок з 60-70-х рр. ХХ ст. У дослідженні І. Зимної звертається увага на те, що поняття «компетенція» вперше було використано Н. Хомським (Масачузетський університет) у 1965 році в розумінні «системи породжуючих процесів». Авторка звертає увагу, що саме «використання» є актуальним проявом компетенції, як «утаємненого», потенційного, що в дійсності пов'язане з мисленням, з навичками, тобто з досвідом самої людини [1].

Водночас у роботі зарубіжних авторів категорія компетенції змістовно наповнюється власне особистісними складовими, включаючи мотивацію [8]. Таким чином, у 60-х роках минулого століття було закладене сучасне розуміння відмінностей між поняттями «компетенція» і «компетентність», де останнє трактується як заснований на знаннях інтелектуально і особистісно-обумовлений досвід соціально-професійної життєдіяльності людини.

Аналіз наукових досліджень дає змогу умовно виокремити три етапи становлення CBE-підходу (компетентнісного підходу) в освіті, що є основою формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх економістів.

Перший етап – 1960-1970 рр. – характеризується упровадженням у науковий апарат категорії «компетенція», створенням передумов розмежування понять компетенція/компетентність, але, здебільшого, у сенсі комунікативної компетентності.

Другий етап – 1970-1990 рр. – характеризується використанням категорії компетенція/компетентність для означення професіоналізму в управлінні, керівництві, менеджменті, в навчанні спілкуванню. Здійснюється розробка змісту поняття «соціальні компетенції/компетентності». Так, Дж. Равен розуміє це явище, як таке, що «складається з великої кількості компонентів, більшість з яких відносно незалежні один від одного, ... деякі компоненти відносяться швидше до когнітивної сфери, а інші – до емоційної, ... ці компоненти можуть замінювати один одного у якості складових ефективної поведінки» [5, с. 253]. До того ж, на думку автора, «види компетентності» за своєю сутністю є «мотивованими здібностями» [5, с.258].

Третій етап дослідження компетенції/компетентності як наукових категорій стосовно освіти, починаючи з 1990 р. характеризується появою робіт А. Маркової (1993, 1996). Предметом всебічного розгляду стає професійна компетентність, у структурі якої дослідниця виокремлює чотири блоки: професійні (об'єктивно необхідні) знання; професійні вміння; фахові психологічні позиції, установки, що обмовлені професією; особистісні особливості, які забезпечують оволодіння фаховими знаннями і вміннями. Обґрунтовуючи сутність психології професіоналіз-

му, А. Маркова структурує професійну компетентність у такі види: спеціальну, соціальну, особистісну, індивідуальну [4, с.34-35]. Примітно, що в наукових працях цього періоду поняття компетентність трактується і як синонім професіоналізму, і як одна з його складових.

Третій етап розвитку СВЕ-підходу характеризується тим, що в матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, які уже мають розглядатися як бажаний результат освіти. У дослідженні І. Зимньої зазначається, що в доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI ст. сформульовані «чотири стовпи», на яких базується освіта: «навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити» [1, с. 8], що визначає по суті основні глобальні компетентності.

У програмі Ради Європи (Берн, 1996 р.) поставлене питання про те, що для реформ освіти суттєвим є визначення ключових компетенцій (*key competencies*), які покликані набути студенти як для здобуття вищої освіти, так і для успішної майбутньої роботи. Сепаруючи сутність ключових компетенцій у контексті нашого дослідження, основні положення їхнього змісту було конкретизовано так:

- соціальні компетенції, серед яких – здатність брати на себе відповідальність;
- компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві;
- компетенції, які відносяться до володіння (*mastery*) комунікацією, що особливо важливо для роботи в соціальному житті;
- компетенції, пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства, що потребує критичного судження у відношенні до інформації, яка поширюється масмедійними засобами і рекламою;
- здатність учитися протягом життя як осова безперервного навчання в контексті як особистого професійного, так і соціального життя.

Очевидно, що ключові компетенції є найбільш узагальненим і широким визначенням адекватного прояву соціального життя людини в сучасному суспільстві.

У широкому контексті понятійного трактування компетенції/ компетентності А. Хуторської [7] використовує термін «освітні компетенції», які обумовлює особистісно-діяльнісним підходом до освіти, оскільки вони відносяться виключно до особи учня і виявляються, а також перевіряються лише в процесі виконання ним певним чином складеного комплексу дій.

Автор розводить розуміння понять компетенція і компетентність таким чином. *Компетенція* (з латині – *competentia*) означає коло питань, в яких людина добре обізнана, включає сукупність взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, навичок, способів дій, досвіду, здібностей) для ефективної діяльності у певній сфері. А. Хуторської розуміє під *компетенцією* певну відчужену, *наперед задану вимогу до освітньої підготовки особи*. А *компетентність* включає особове відношення людини до предмету діяльності; це особова якість (характеристика), яка з'явилася у процесі навчання.

Таким чином освітні компетенції відносяться не до всіх видів діяльності, в яких бере участь студент, а лише до тих, які охоплюють основні напрями

професійної підготовки, в тому числі й формування здоров'язберігаючої компетентності, що складається з компонентів функціональної грамотності з питань здорового способу життя. Використання поняття освітніх компетенцій у нормативній і практичній складових освіти дозволяє вирішувати типову проблему, коли студенти мають належний рівень теоретичних знань, але зазнають значні труднощі у використанні цих знань для вирішення конкретних завдань або проблемних ситуацій. Освітня компетенція передбачає засвоєння студентом не окремих знань і умінь з кожної дисципліни, а опанування комплексної процедури, в якій для кожного виділеного напрямку присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер.

У комплексності освітніх компетенцій закладена додаткова можливість представлення освітніх стандартів в системних вимогах до рівня підготовки випускників, де освітніми компетенціями є інтегральні характеристики якості підготовки студентів, пов'язані з їх здатністю цільового осмисленого використання комплексу знань, умінь і способів діяльності відносно певного міждисциплінарного кола питань. Таким чином, освітня компетенція – це сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності майбутнього фахівця відносно до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особово і соціально-значущої продуктивної діяльності на основі сформованої компетентності.

А. Хуторської пропонує трьохрівневу ієрархію компетенцій:

- 1) ключові компетенції – відносяться до загального (метапредметного) змісту освіти;
- 2) загальнопредметні компетенції – відносяться до певного кола навчальних дисциплін і освітніх галузей;
- 3) предметні компетенції – часткові відносно до двох попередніх рівнів компетенції, що мають конкретний опис і можливість формування в межах навчальних дисциплін [7].

Ключовими освітніми компетенціями (за А.Хуторським) є: ціннісно-смислові, загальнокультурні, навчально-пізнавальні, інформаційні, комунікативні, соціально-трудова та компетенції особистого самовдосконалення.

1. *Ціннісно-смислові компетенції*. Це компетенції у сфері світогляду, пов'язані з ціннісними орієнтирами студента та його мотивацією здорового способу життя, здатністю бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, вміти вибирати цільові та смислові установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення у сенсі здоров'язбереження.

2. *Загальнокультурні компетенції*. Ця категорія об'єднує коло питань стосовно особливостей національної і загальнолюдської культури здоров'я; духовно-етичних і культурологічних основ здорового способу життя людини; наукові засади соціальних, суспільних, екологічних явищ і традицій у напрямі збереження здоров'я людини; компетенції в побутовій і культурно-дозвільній сфері, наприклад, організації вільного часу, з яких студент має бути добре поінформований, володіти знаннями й досвідом ефек-

тивних способів здорового способу життя.

3. *Навчально-пізнавальні компетенції.* Це сукупність компетенцій студента у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, навчальної діяльності, співвіднесеної з реальними способами здоров'язбереження. Сюди входять знання і уміння організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності у сфері здоров'язбереження, опанування студентом креативних навичок продуктивної здоров'язберігаючої діяльності.

4. *Інформаційні компетенції.* За допомогою інформаційних технологій (аудіо- відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет) формуються вміння самостійно шукати, аналізувати й відбирати необхідну інформацію з питань здоров'язбереження, організувати на її основі власну здоров'язберігаючу діяльність.

5. *Комунікативні компетенції.* Включають знання способів взаємодії з оточуючими з метою обміну інформацією з питань здоров'язбереження та здорового способу життя для створення власної моделі здоров'язберігаючої діяльності майбутнього економіста.

6. *Соціально-трудова компетенція.* Цей вид компетенцій означає володіння знаннями і досвідом здорового способу життя у сфері цивільно-суспільної діяльності (виконання ролі громадянина, котрий піклується про своє здоров'я й опановує необхідні для життя в сучасному суспільстві навички здоров'язберігаючої активності), в соціально-трудовій сфері (використання еколого-валеологічних знань, результатів підготовки з фізичного виховання, функціональної грамотності з питань здоров'язбереження в ситуаціях професійної діяльності майбутнього економіста).

7. *Компетенції особистого самовдосконалення* спрямовані на освоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції і самопідтримки. Студент опановує оптимальні способи здоров'язбережувальної діяль-

ності відповідно до власних інтересів і можливостей, що знаходить відображення в його безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистих якостей, формуванні культури здоров'я і здорового способу життя. До даних компетенцій відносяться правила особистої гігієни, турбота про власне здоров'я, внутрішня екологічна культура. Сюди ж входить комплекс якостей, пов'язаних з основами безпечної життєдіяльності особи.

Проектована на даній основі професійна освіта забезпечуватиме цілісну компетентнісну освіту, в якій здоров'язберігаюча компетентність студента відіграватиме багатофункціональну метапредметну роль, що виявляється не лише під час навчання у вищій школі, але й у сім'ї, в колі друзів, у майбутніх виробничих стосунках тощо.

Таким чином, визначення комплексу здоров'язбережувальних компетенцій відобразить напрям формування у майбутнього економіста здоров'язберігаючої компетентності, що включає не лише когнітивну й операційно-технологічну складові, але і мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову.

Таким чином, аналіз та узагальнення напрямів і результатів наукових пошуків дослідників з проблем здоров'я, обґрунтування компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх економістів дає змогу розглядати ці аспекти в навчально-виховному процесі ВНЗ, як одну із складових світогляду студентів на основі їх ціннісного ставлення до процесів здоров'язбереження. Це зумовлено подальшим розвитком і стабілізацією у студентські роки самосвідомості особистості та розглядається як найважливіша умова найбільш повної самореалізації майбутнього фахівця в активній життєдіяльності та ціннісного ставлення до власного здоров'я.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в тому, щоб обґрунтувати і забезпечити ефективність упровадження методик для реалізації компетентнісного підходу в процесі формування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх економістів.

Література та джерела

1. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И.А.Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 5 мая. – Режим доступа до журн.: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>
2. Кропотова Н. В. Компетентностно-ориентированное профессиональное образование: контекстность, комплексность, креативность / Н. В. Кропотова // Профессионализм педагога в контексте Европейского выбора Украины. – 2006. – Ч. 1. – С. 84–90.
3. Луговий В. І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний екскурс / В. І. Луговий // Вища освіта України. – 2009. – № 3. – С. 8–14.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – М. : «Когито-Центр», 2002. – 396 с.
6. Степко М. Компетентнісний підхід : його сутність. Що є прийнятним, а що проблемним для вищої освіти України? / М. Степко // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С.43–58.
7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А. В. Хуторской. – Режим доступа до статті : <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>
8. Elliot A. J. Competence and Motivation. Competence as the Core of Achievement Motivation [Электронный ресурс] / Andrew J. Elliot, Carol S. Dweck. – Режим доступа:http://www.psych.rochester.edu/faculty/elliott/documents/2005_ElliotDweck_CompetenceasTheCoreofAchievementMotivation.pdf

В статтє освещены три этапа становления компетентностного подхода в современном образовании. Обобщено, что в программе Совета Европы для реформ образования существенным является определение ключевых компетенций (keycompetencies), которыми овладевают студенты как для получения высшего

образования, так и для успешной будущей профессиональной деятельности. Определены основные положения содержания ключевых компетенций в контексте исследования компетентного подхода в решении проблем здоровьесбережения. Конкретизировано различие между пониманием компетенции и компетентности.

Ключевые слова: компетенции, компетентности, компетентностный подход, здоровьесбережение.

The article highlights three stages of competency approach in modern education. It has been generalized, that the programme of the Council of Europe to reform education is essential to identify key competences, which students are to acquire to get higher education and successful future career. The main provisions of the contents of core competences in the context of researching competency approach in solving the problems of health have been defined. The understanding of the difference between competence and competency has been concretized.

Key words: competences, competencies, competency approach, healthcare.

УДК 37.013.42:[364.632:316.362]

НАСИЛЬСТВО ДІТЕЙ У СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Юрків Ярослава Ігорівна
м.Луганськ

У статті розкриваються поняття «насильство» та «домашнє насильство», види насильства над дітьми (фізичне, сексуальне, психічне (емоційне) насильство, нехтування потребами дитини), надаються характерні ознаки різних видів насильства у дитини і особливості поведінки батьків по відношенню до дитини під час здійснення насильства; аналізуються основні підходи до пояснення причин насильства над дітьми, а також пропонуються шляхи профілактики цього явища. В статті також надаються основні нормативні документи, які гарантують захист прав дитини від різних форм насильства.

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, профілактика.

Одна з гострих проблем, які постають перед сучасним українським суспільством це проявів насильства в сім'ї. У підсвідомості людини поняття сім'ї асоціюється з тією територією, на якій відчуваєш себе комфортно і спокійно. Де панує любов і злагода, де можна сховатися від неприємностей, які оточують нас в суспільстві. Але це тільки в ідеальному випадку, кожна сім'я це загадка, де є заховані, а в гіршому випадку явні трагедії, де панує жорстокість, ненависть і насильство.

Насильство над дітьми в сім'ї дуже поширене явище в Україні і ця статистика доводить. Близько 30-40 % всіх знущань, що відбувається в тому місці, де людина на перший погляд і не повинна захищатися, а саме в сім'ї [1, с. 45 – 55].

Проблема насильства дітей в сім'ї досліджується багатьма вченими, зокрема: теоретичні засади проблеми насильства над дітьми розглядають І. Зверева, Н. Максимова, К. Мілютіна; природу та наслідки сімейного насильства розкривають Т. Сафонова та Е. Цимбал. Пошук соціально-педагогічних умов, причин і факторів виникнення, виявлення та подолання сімейного насильства над дітьми досліджують такі вчені, як Т. Гончарова, О. Коломієць, О. Кочеміровська та ін. Правові, соціальні, психологічні та ме-

дичні аспекти попередження насильства в сім'ї представлені в роботах В. Бондаровської, О. Кочеміровської, Г. Лактіонової, Ю. Онишко, Р. Хаар, Г. Христова та ін. Розробляють методичні рекомендації та корекційні програми для працівників соціальної сфери, використовуючи вітчизняний і світовий досвід, С. Буров, І. Дубиніна, В. Міленко, С. Мосієнко, Ю. Онишко, Л. Сміслова, М. Ясиновська та ін.

На нашу думку, проблема сімейного насильства над дітьми є гострою та актуальною в сучасному суспільстві, але при аналізі літератури та наукових праць можна визначити, що вона є не достатньо розробленою та дослідженою у соціально-педагогічній літературі. Саме тому, метою нашої статті є розкрити сутність насильства дітей у сім'ї як соціально-педагогічну проблему.

Відомий польський спеціаліст із попередження домашнього насилля Л. Аларкон, дає таке визначення поняттю насилля – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками:

- здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети;
- завдають шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі;
- порушують права й свободи людини;
- той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це унеможлиблює ефективний захист жертви насилля [2; 3].

Часто насилля – не окремий акт, а тривалий процес, при якому встановлюється специфічна система взаємин між насильником і жертвою насилля. Як правило, так трапляється, коли насильник і жертва члени однієї сім'ї, одного колективу (формального чи неформального).

Домашнє насилля – це певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або аморальному здоров'ю, а також розвитку